

การกล่าวออกตัวและความสำคัญของข้อมูลการตระหนักรู้ทาง อภิวัจนปฏิบัติศาสตร์

อำนาจ ปักขาสุข และ อนุชิต ตูมณีจินดา*

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

Disclaimers and the Importance of Metapragmatic Awareness Data

*Amnat Paksasuk and Anuchit Toomaneejinda**

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Academic article

Article History:

Received 29 May 2023

Revised 15 June 2023

Accepted 16 June 2023

คำสำคัญ

การกล่าวออกตัว

อภิวัจนปฏิบัติศาสตร์

การตระหนักรู้ทาง

อภิวัจนปฏิบัติศาสตร์

* Corresponding author

E-mail address:

anuchit.t@arts.tu.ac.th

บทคัดย่อ

การกล่าวออกตัวเป็นกลวิธีหนึ่งซึ่งช่วยลดความรุนแรงของวัจนกรรมที่มี
แนวโน้มคุกคามหน้าซึ่งใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบันทั้งทางสื่อสังคม
ออนไลน์ รายการโทรทัศน์ และรายการวิทยุต่าง ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ใช้
ภาษาที่เป็นวัยรุ่นไทย อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการกล่าว
ออกตัวโดยเฉพาะการกล่าวออกตัวในภาษาไทยนั้นยังมีอยู่อย่างจำกัด
บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์
องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกล่าวออกตัว ได้แก่ แนวคิดเรื่อง
วัจนกรรม (speech act) แนวคิดเรื่องความสุภาพ (politeness) แนวคิด
เรื่องการบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์จากการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร
(mitigation) และแนวคิดเรื่องการตระหนักรู้ทางอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์
(metapragmatic awareness) เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจการใช้
การกล่าวออกตัว นอกจากนี้ บทความวิชาการนี้ยังได้แสดงให้เห็นถึง
ความสำคัญของการเก็บข้อมูลการตระหนักรู้ทางอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์ใน
การศึกษาทางด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจและการใช้
การตีความการกล่าวออกตัวซึ่งมีความซับซ้อนและมีความหลากหลายตาม
ปัจจัยทางด้านภาษา จิตวิทยา สังคม และวัฒนธรรม

Keywords:

disclaimers,
metapragmatics,
metapragmatic awareness

Abstract

The use of disclaimers, actively engaged in by Thai teenagers on social media and TV and radio programmes, is one of the face-saving strategies intended to decrease negative effects on hearers. However, there is a dearth of research that emphasises disclaimers generally and, in particular, disclaimers in Thai. To provide insights into how disclaimers have been used and interpreted, the present academic paper aims to gather, analyse and synthesise knowledge of disclaimers including speech acts, politeness, mitigation and metapragmatic awareness. Moreover, this academic paper also underscores the importance of data collection in pragmatic research directly pertaining to metapragmatic awareness. Equally important, more insights are expected to be gained that demonstrate how disclaimers are multifarious and multidimensional, contingent upon linguistic, psychological, social and cultural factors.

1. บทนำ

การสื่อสารที่เหมาะสมและสัมฤทธิ์ผลนั้นเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความใส่ใจและความพิถีพิถันของผู้พูดในการเลือกใช้ถ้อยคำหรือกลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อให้การสื่อสารสามารถบรรลุทั้งวัตถุประสงค์ในการส่งสาร และในขณะเดียวกันก็ช่วยรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล (Spencer-Oatey, 2011) อย่างไรก็ตามบ่อยครั้งที่ข้อมูลหรือสิ่งที่ผู้พูดต้องการจะส่งออกไปนั้นอาจไปกระทบจิตใจหรือความรู้สึกของผู้ฟัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้อยความที่มีลักษณะของการข่มขู่ตำหนิ ให้อาย วิพากษ์วิจารณ์ หรือทำให้ผู้ฟังดูต่ำต้อย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้พูดจึงมีแนวโน้มที่จะใช้กลยุทธ์หรือเครื่องมือทางภาษาต่าง ๆ ที่จะช่วยลดความตรงไปตรงมาของถ้อยความ และเพื่อลดความรุนแรงของการคุกคามหน้าที่จะเกิดขึ้นกับผู้ฟัง

ในหลาย ๆ วัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมไทยด้วยนั้น การสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาอาจไม่ได้เป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับมากนัก เนื่องจากรูปแบบการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาไม่ได้เป็นวิถีปฏิบัติหรือบรรทัดฐานการสื่อสารในสังคม ส่งผลให้การสื่อสารของคนไทยมีแนวโน้มที่จะใช้กลยุทธ์หรือเครื่องมือทางภาษาต่าง ๆ เพื่อลดความตรงไปตรงมาและลดความรุนแรงของถ้อยความที่ผลิตออกมา (Hongladarom, 2007; Hongladarom & Hongladarom, 2005, Panpothong, 2004; Phakdeephassook, 2003) ซึ่งกลยุทธ์หรือเครื่องมือทางภาษาประเภทหนึ่งที่จะช่วยลดความรุนแรงของถ้อยความก็คือการกล่าวออกตัว (disclaimer)

ปัจจุบันมีผู้ใช้การกล่าวออกตัวอย่างแพร่หลายในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ทั้งการสื่อสารแบบซึ่งหน้า สื่อสังคมออนไลน์ ละครโทรทัศน์ รายการทางโทรทัศน์ วิทยู และรายการทางช่องยูทูปต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งจากการสังเกต ผู้เขียนพบว่าผู้ใช้การกล่าวออกตัวนั้นมีเจตนาในการใช้ที่หลากหลาย เช่น เพื่อลดผลที่ไม่พึงประสงค์ที่จะเกิดขึ้นกับผู้ฟัง เพื่อลดความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ผู้พูดกำลังพูดออกไป เพื่อประชดประชัน หรือเพื่อแสดงความตกลงขบขัน เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านภาษา (เช่น น้ำเสียง การลงเสียงหนัก) ปัจจัยส่วนบุคคล (เช่น อายุ เพศ ประสบการณ์ชีวิต) และปัจจัยทางสังคม (เช่น ความสนิทสนม หัวข้อ และสถานที่การสนทนา) รวมไปถึงบทบาทของผู้ที่มีส่วนร่วมในสถานการณ์การสื่อสารนั้น ๆ (ได้แก่ ผู้พูด ผู้ฟัง หรือผู้ได้ยิน)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกล่าวออกตัวในภาษาต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาเปอร์เซีย ภาษาเตอร์กิช แต่การศึกษาการกล่าวออกตัวในภาษาไทยนั้นยังมีอยู่น้อยมาก นอกจากนี้การศึกษาที่ผ่านมามีแนวโน้มที่จะศึกษาการกล่าวออกตัวโดยแยกมิติทางภาษาออกจากมิติทางจิตวิทยา หรือกระบวนการคิด สภาพทางจิตใจ อารมณ์ และความรู้สึกของผู้พูด ทั้ง ๆ ที่ในการใช้ภาษาของมนุษย์นั้นคือกระบวนการที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันระหว่างการเลือกใช้ระบบสัญญาณที่สะท้อนเจตนา แรงจูงใจ ตลอดจนกระบวนการคิดของผู้ใช้ภาษา (Caffi, 2007a) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ใช้ภาษาตระหนักถึง

ผลทางลบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการกล่าวถ้อยความบางลักษณะของตนเอง เช่น การตำหนิ การวิพากษ์วิจารณ์ การโอ้อวด นอกจากการแยกศึกษาระหว่างตัวภาษาและกระบวนการคิด ออกจากกันแล้ว จากการศึกษาทางด้านวจนปฏิบัติศาสตร์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกล่าวออกตัวก่อนหน้าเน้นไปที่การศึกษาตัวภาษา (text) ถ้อยความ (utterance) หรือ ข้อความ (discourse) เป็นหลัก ทำให้งานวิจัยที่ผ่านมาต้องอาศัยการวิเคราะห์ มุมมอง ความเชื่อ ทักษะคิด และการตีความของนักวิจัยเป็นหลัก (Ercan, 2019; Hongladarom, 2007; Tayebi & Parveresh, 2014; Yang, 2021) ทั้ง ๆ ที่ ในความเป็นจริงแล้ว การเข้าถึงกระบวนการคิด เจตนาในการใช้ภาษา หรือการตระหนักรู้ทางอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์ของผู้ใช้ภาษาควรเป็น ข้อมูลที่มีความสำคัญเทียบเท่ากับข้อมูลตัวภาษาสำหรับการศึกษาทางด้าน วจนปฏิบัติศาสตร์ ในปัจจุบัน

ในบทความวิชาการนี้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การกล่าวออกตัวใน ภาษาไทย : มุมมองจากการตระหนักรู้ทางอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์” ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อ อธิบายลักษณะสำคัญของการศึกษาการกล่าวออกตัว เพื่อเป็นฐานคิด วิเคราะห์ และเพื่อทำ ความเข้าใจการกล่าวออกตัวในภาษาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกล่าวออกตัวในภาษาไทย ด้วยการรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์งานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการกล่าวออกตัว เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะและการใช้การกล่าวออกตัวมากขึ้น โดยอาศัย แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเรื่องวัจนกรรม (speech act) แนวคิดเรื่อง ความสุภาพ (politeness) แนวคิดเรื่องการบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์จากการใช้ภาษาเพื่อ การสื่อสาร (mitigation) และแนวคิดเรื่องการตระหนักรู้ทางอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์ (metapragmatic awareness) โดยมีรายละเอียดดังจะได้อธิบายต่อไป

2. แนวคิดเรื่องวัจนกรรม (Speech act)

ทุกครั้งที่มนุษย์ใช้ภาษามักมีวัตถุประสงค์ให้เกิดการกระทำบางอย่างขึ้นเสมอ เช่น บอกกล่าว ชื่นชม ผูกมัด แสดงความรู้สึก ประกาศ (Austin, 1962; Searle, 1969, 1975) โดยการใช้ ภาษาเพื่อก่อให้เกิดผลเป็นไปตามเจตนาของผู้พูดนั้น สามารถกระทำได้ทั้งการใช้วัจนกรรมตรง (direct speech act) หรือการสื่อสารโดยตรงไปตรงมา ซึ่งมีการปรากฏของ การใช้คำกริยาบังวัจนกรรม (performative verb) เช่น ประกาศ สัญญา ปฏิเสธ ที่สอดคล้องกับ เจตนาของผู้พูดหรือผู้ผลิตวัจนกรรม

อย่างไรก็ตาม การใช้ภาษาของมนุษย์ในบริบทสังคมนั้น บ่อยครั้งที่สถานการณ์การใช้ ภาษาไม่เอื้อให้ผู้พูดใช้ภาษาที่สามารถสื่อเจตนาได้อย่างตรงไปตรงมา ทั้งนี้เพราะวัจนกรรม บางอย่าง เช่น การขอร้อง การข่มขู่ การตำหนิ การแสดงความไม่เห็นด้วย อาจทำให้ผู้ฟังได้รับ ผลทางลบ หรือส่งผลให้ผู้ฟังรู้สึกถูกคุกคามความเป็นส่วนตัวหรือเสียโอกาส และมีภาพลักษณ์

ที่ไม่ดี เป็นต้น รวมไปถึงอาจทำให้ผู้พูดหรือผู้ผลิตวัจนกรรมนั้น ๆ ถูกมองไปในทางลบหรือมีภาพลบจากการรับรู้ของผู้ฟังได้เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ผู้พูดจึงเลือกใช้รูปภาษาที่อาจไม่สอดคล้องกับเจตนาที่แท้จริงในการสื่อสารของตนเอง เช่น การใช้ประโยคบอกเล่าหรือประโยคคำถามเพื่อขอร้อง หรือการใช้ประโยคคำถามเพื่อสั่ง แนะนำ หรือแม้กระทั่งทำลายความสามารถหรือความเชื่อของผู้ฟัง (rhetorical question) เป็นต้น

ลักษณะดังกล่าวคือการใช้วัจนกรรมอ้อม (indirect speech act) ซึ่งมีลักษณะสำคัญประการหนึ่ง คือ การไม่ปรากฏคำกริยาแสดงเจตนาหรือคำกริยาบงวัจนกรรมอย่างชัดเจน หรือมีการใช้รูปประโยคที่ไม่สอดคล้องเพื่อปิดบังเจตนาในการสื่อสารนั่นเอง นอกจากนี้ยังรวมถึงการชะลอการแสดงเจตนาด้วยผลัดการสนทนาที่ซับซ้อนและยาวมากกว่าปกติ หรือการใช้วัจนภาษาต่าง ๆ เช่น การมีช่วงหยุดการสนทนาที่นานกว่าปกติ การหัวเราะ การพยักหน้า การยิ้ม เป็นต้น (Toomaneejinda & Harding, 2018) ซึ่งการที่ผู้ใช้ภาษาจะเลือกใช้วัจนกรรมรูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์การใช้ภาษา คู่สนทนา หัวข้อการสนทนา ตลอดจนความเหมาะสมซึ่งถูกกำหนดโดยวิถีปฏิบัติทางสังคม (social practice) ชุมชนภาษา (speech community) หรือวิถีปฏิบัติของชุมชน (community of practice)

3. แนวคิดเรื่องความสุภาพ (Politeness)

การใช้ภาษาของมนุษย์นั้น ไม่อาจอาศัยแค่เพียงความรู้ทางไวยากรณ์หรือความสามารถในการออกเสียง การเลือกคำศัพท์ หรือการนำคำศัพท์ต่าง ๆ มาเรียงร้อยให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ของภาษาเท่านั้น หากยังต้องคำนึงถึงปัจจัยทางสังคมอีกด้วย โดย Spencer-Oatey (2011) กล่าวว่า การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารของมนุษย์ คือ การสร้างความสมดุลระหว่างการใช้ภาษาเพื่อสื่อเจตนาหรือวัตถุประสงค์ของผู้พูดได้อย่างชัดเจนและถูกต้อง (transactional) ในขณะเดียวกันก็ต้องรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลอีกด้วย (interactional) ซึ่งการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้รูปภาษาหรือถ้อยความที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมของการใช้ภาษาและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

การใช้ภาษาอย่างเหมาะสมนั้นก็คือการใช้ภาษาที่มีความสุภาพนั่นเอง อย่างไรก็ตามสำหรับบุคคลทั่วไปแล้ว “ความสุภาพ” มักจะหมายถึงการใช้ถ้อยคำที่เป็นที่ยอมรับในสังคม หลีกเลี่ยงการใช้คำหยาบคาย และต้องใช้คำลงท้ายเพื่อแสดงความสุภาพ ซึ่งคำจำกัดความดังกล่าวนี้มีแนวโน้มที่จะมุ่งเน้นไปที่มิติทางภาษาและข้อกำหนดในการใช้ภาษารูปแบบเดียวเป็นหลัก โดยไม่ได้คำนึงถึงบริบททางสังคมที่มีความหลากหลายแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะในบางบริบท เช่น การสื่อสารระหว่างเพื่อนสนิท การใช้คำลงท้ายเพื่อแสดงความสุภาพหรือความพยายามใช้ภาษาให้สุภาพ อาจกลายเป็นกลวิธีทางภาษาเพื่อสร้างระยะห่างระหว่างคู่สนทนา

หรืออาจกลายเป็นการประชดก็เป็นได้ สำหรับคำว่า “ความสุภาพ” ที่มีการศึกษาอย่างเป็นระบบนั้นมีความหมายที่แตกต่างออกไป ซึ่งสำหรับ Brown and Levinson (1978/1987) แล้วคำว่า “ความสุภาพ” นั้นหมายถึง “ความเหมาะสม” หรือก็คือการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับเจตนา คู่สนทนา บริบททางสังคม และวัฒนธรรมนั่นเอง

การใช้รูปภาษาที่สามารถสื่อเจตนาการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และเหมาะสมนั้น นอกจากผู้พูดจะต้องมีความสามารถในการใช้ภาษาแล้ว ผู้พูดยังจำเป็นต้องคำนึงถึงผลกระทบทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อาจจะเกิดขึ้นด้วย โดยเฉพาะสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับ “หน้า” (face) หรือกับภาพลักษณ์ที่คนอื่น คู่สนทนา หรือสาธารณะมีต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในสถานการณ์การใช้ภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคู่สนทนาหรือผู้ฟัง โดย Brown and Levinson (1978/1987) กล่าวว่า คนเรามี “ความต้องการเกี่ยวกับภาพลักษณ์สาธารณะ” (face want) อยู่ 2 ลักษณะ คือ

1) ความต้องการภาพลักษณ์หรือหน้าเชิงบวก (positive face want) คือ ความต้องการของบุคคลที่จะเป็นที่รักหรือมีภาพลักษณ์ที่ดีในสายตาของผู้อื่น เป็นที่รัก เป็นที่ชื่นชม หรือความต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ดังนั้นความต้องการภาพลักษณ์หรือหน้าเชิงบวกจึงเน้นไปที่ความความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย

2) ความต้องการภาพลักษณ์หรือหน้าเชิงลบ (negative face want) ซึ่งการใช้คำว่า “เชิงลบ” ในที่นี้ไม่ได้มีความหมายในเชิงประเมินค่าหรือบ่งบอกลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ หากแต่ต้องการจะสื่อถึงความต้องการที่ตรงข้ามกับความต้องการภาพลักษณ์หรือหน้าเชิงบวกเท่านั้น กล่าวคือ ความต้องการภาพลักษณ์หรือหน้าเชิงลบ คือ ความต้องการของบุคคลที่จะไม่ถูกละเมิดความเป็นส่วนตัว ไม่ถูกละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ไม่ถูกบังคับขืนใจ และได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีความสามารถและมีอิสระในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความต้องการของตน ดังนั้นความต้องการภาพลักษณ์หรือหน้าเชิงลบจึงเน้นไปที่อิสระ สิทธิ หรือความต้องการส่วนบุคคล

Brown and Levinson (1978/1987) กล่าวว่า ความต้องการดังกล่าวข้างต้นนั้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ หรือเป็นแนวคิดที่มนุษย์ไม่ว่าจะใช้ภาษาใดหรือวัฒนธรรมใดต้องคำนึงถึงทั้งสิ้น เมื่อความคิดเรื่องความต้องการรักษา “ภาพลักษณ์สาธารณะ” หรือ “หน้า” เป็นเรื่องสากลและเป็นความต้องการของมนุษย์ ทำให้เราจำเป็นต้องหลีกเลี่ยง “การกระทำที่คุกคามหน้าหรือภาพลักษณ์” ของคนอื่น (face-threatening act) เช่น การสั่ง การนิทา การตำหนิ การบ่น การข่มขู่ แล้วเลือกใช้ “การกระทำที่ช่วยส่งเสริมหรือรักษาหน้าหรือภาพลักษณ์” ของบุคคลอื่น (face-saving act) ซึ่งในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการรักษาความต้องการเกี่ยวกับภาพลักษณ์สาธารณะนั้น ผู้พูดจำเป็นต้องเลือกรูปภาษาอย่างระมัดระวังโดยคำนึงถึงทั้งมิติทางภาษาและมิติทางสังคม กล่าวคือ ผู้พูดจำเป็นต้องประเมิน

ปัจจัยทางสังคมต่าง ๆ ได้แก่ (1) ระยะห่างทางสังคมระหว่างคู่สนทนา (2) อำนาจที่แตกต่างกันของคู่สนทนา และ (3) ระดับของภัยคุกคามภาพลักษณ์ที่จะเกิดขึ้นกับคู่สนทนา ดังนั้นตามแนวคิดเรื่องความสุภาพของ Brown และ Levinson จุดเน้นสำคัญจึงอยู่ที่การมุ่งรักษาหน้าหรือภาพลักษณ์ของคู่สนทนาหรือผู้ฟังเป็นสำคัญ

ในช่วงแรกของการศึกษาเรื่องความสุภาพนั้น นักวิจัยมักจะมุ่งเน้นไปที่ความเป็นสากลหรือมองว่าความสุภาพนั้นมีรูปแบบเดียว โดยมักจะมองผ่านมุมมองทางวัฒนธรรมหรือแนวคิดแบบตะวันตก (Haugh, 2007; Ide, 1989; Locher & Watts, 2005; Matsumoto, 1988; Spencer-Oatey, 2000) ต่อมาเมื่องานวิจัยทางด้านความสุภาพมีจำนวนมากขึ้น ทำให้เห็นว่าแม้ว่าแนวคิดเรื่องความสุภาพจะเป็นแนวคิดสากล แต่วิถีปฏิบัติไม่ได้มีรูปแบบเดียว หากแต่แตกต่างกันไปตามภาษาและวัฒนธรรม บริบทในการใช้ภาษา การมองโลก และความคาดหวังของผู้ใช้ภาษา เช่น การใช้ภาษาหรือการสื่อสารที่ไม่ตรงไปตรงมาอาจจะเป็นวิถีปฏิบัติทางภาษาที่ได้รับการยอมรับว่าสุภาพในวัฒนธรรมของคนอังกฤษ แต่การใช้ภาษาในลักษณะเดียวกันนี้อาจถูกมองว่าเป็นการแสดงออกถึงความไม่จริงใจสำหรับคนในวัฒนธรรมอื่นก็เป็นได้ (Sifianou, 1992) นอกจากนี้ การแสดงความไม่เห็นด้วยซึ่ง Brown และ Levinson มองว่าเป็นวัจนกรรมที่คุกคามหน้า ทำให้ในการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลนั้น ควรหลีกเลี่ยงการแสดงออกถึงการไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตามพบว่า การแสดงความไม่เห็นด้วยในบางบริบทหรือบางสถานการณ์ เช่น การอภิปรายกลุ่มในชั้นเรียน กลับกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่การสร้างฉันทามติและ/หรือวิธีการแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น (Toomaneejinda & Harding, 2018)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายที่แท้จริงในการมีปฏิสัมพันธ์ของเราไม่ได้มีเพียงแค่การหลีกเลี่ยงการคุกคามหน้าเท่านั้น เนื่องจากในบางครั้งการแสดงออกบางอย่างที่ Brown and Levinson (1978/1987) เชื่อว่าเป็นการคุกคามหน้า เช่น การแสดงความก้าวร้าว การหยอกล้อหรือล้อเล่นกับเพื่อน การแสดงความไม่เห็นด้วย หรือแม้กระทั่งการกระทำบางอย่างที่อาจจะย้อนแย้งกับวิถีปฏิบัติอาจกลายเป็นความพยายามของเราที่จะสร้าง รักษา ส่งต่อ และเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่อยู่ในสถานการณ์การสื่อสารหนึ่ง ๆ ก็เป็นไปได้ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ก็คือ “ความพยายามทางความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล” (relational work) นั่นเอง (Locher, 2013; Locher & Watts, 2005, 2008)

ความพยายามร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกิดขึ้นนี้เป็นไปเพื่อสร้างอัตลักษณ์หรือภาพลักษณ์ที่ตนเองประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งรับรู้ในการสนทนาที่กำลังเกิดขึ้นในเวลานั้น โดยความพยายามหรือวิถีปฏิบัติของทุกฝ่ายที่เกิดขึ้นนั้นนอกจากจะเป็นผลมาจากระยะห่างทางสังคมระหว่างคู่สนทนา ความแตกต่างของอำนาจของคู่สนทนา และระดับของภัยคุกคามภาพลักษณ์ที่จะเกิดขึ้นกับคู่สนทนาตามที่ Brown and Levinson (1978/1987) เสนอแล้ว ยังเป็นผลมาจากประสบการณ์

ความสัมพันธ์ที่ทุกฝ่ายมีมาก่อนหน้านี้ รวมไปถึงการรับรู้ การประมวลผล และการตีความ พฤติกรรมการสื่อสารของทุกฝ่ายที่เกิดขึ้นระหว่างการมีปฏิสัมพันธ์อีกด้วย (Locher, 2013; Locher & Watts, 2005, 2008)

ความพยายามของผู้ใช้ภาษาให้สามารถใช้ภาษาได้อย่างเหมาะสมโดยคำถึงคู่สนทนา และบริบทนั้นสามารถสังเกตเห็นได้จากการใช้กลวิธีทางภาษาต่าง ๆ เช่น การใช้วัจนกรรมอ้อม การใช้วัจนภาษา และการใช้คำ วลี ประโยค หรือถ้อยความที่ช่วยบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์จากการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร (mitigation) ดังนั้นการสื่อสารที่สัมฤทธิ์ผลและเหมาะสมนั้น ต้องอาศัยการคิดไตร่ตรอง การตัดสินใจ และการแสดงออกทางด้านพฤติกรรมการสื่อสารของผู้พูดอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเมื่อผู้พูดได้ตระหนักถึงผลกระทบทางลบ หรือภัยคุกคามหน้าที่ อาจเกิดขึ้นกับคู่สนทนาหรือผู้ฟัง ทั้งนี้จากการวิเคราะห์บทสนทนา (Conversation Analysis) พบว่า ในผลัดการสนทนาที่ถ้อยความมีแนวโน้มที่จะคุกคามหน้าที่ของคู่สนทนาหรือผู้ฟัง (dispreferred response) นั้น จะปรากฏองค์ประกอบต่าง ๆ ทางภาษาที่ช่วยขยายหรือยืดผลัดการสนทนาให้ยาวหรือนานขึ้น ลักษณะดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นถึงผลอันไม่พึงประสงค์ และความพยายามของผู้พูดในการประวิงเวลาที่จะกล่าวถ้อยความนั้น ๆ ออกไป หรือความพยายามของผู้พูดที่จะบรรเทาผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์ที่เกิดจากการกล่าวถ้อยความที่มีลักษณะดังกล่าว ส่งผลให้ผลัดการสนทนาสั้น ๆ ยาวกว่าถ้อยความที่ไม่ส่งผลกระทบทางลบกับผู้ฟัง (preferred response) (Holmes, 1984; Kakavá, 1993; Kotthoff, 1993; Kreutel, 2007)

4. แนวคิดเรื่องการบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์จากการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร (Mitigation)

จากการศึกษาทางด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของแนวคิดหรือทฤษฎีความสุภาพ ทำให้การใช้ภาษาที่สุภาพหรือเหมาะสมนั้นมุ่งไปที่การบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์ที่จะเกิดขึ้นกับคู่สนทนาเป็นหลัก ซึ่งการบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์ดังกล่าวนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเลือกรูปภาษากับการรับรู้และอารมณ์ความรู้สึก รวมไปถึงอัตลักษณ์ของผู้พูด ดังนั้นการใช้รูปภาษาเพื่อบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์ที่จะเกิดขึ้นกับคู่สนทนาดังกล่าวจึงมีคุณสมบัติในการบ่งชี้ (indexicality) หรือสะท้อน (reflexivity) สภาพทางจิตใจและเจตนาของผู้พูดนั่นเอง (Caffi, 2007a)

Caffi (1994) พบว่าการบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นนั้นสามารถทำได้โดยใช้เครื่องมือทางภาษาเพื่อ 1) ปรับเปลี่ยนความหมายของประพจน์ (proposition) โดยการทำให้ความหมายของประพจน์หรือถ้อยความมีความคลุมเครือมากขึ้น (bushes) 2) ปรับเปลี่ยนความเด่นชัดของเจตนาในการใช้วัจนกรรม (illocution) โดยการทำให้การใช้วัจนกรรมนั้น อ้อมค้อมไม่ตรงไปตรงมา (hedge) หรือการใช้ภาษาเพื่อลดความชัดเจนของเจตนาตนเอง และ 3) ปรับเปลี่ยนการระบุตัวบ่งบอก (deixis) หรือ “I—here—now” เพื่อลดความรับผิดชอบที่

เกิดขึ้นจากการกล่าวถ้อยความนั้น ๆ หรือเพื่อป้องกันตัวเองของผู้พูด (shield) ซึ่งสำหรับทฤษฎี
 ความสุภาพของ Brown และ Levinson นั้น การบรรเทาผลทางลบที่จะเกิดขึ้นกับคู่สนทนานั้น
 จะเน้นไปที่การปรับเปลี่ยนความชัดเจนของการแสดงเจตนาในการสื่อสาร หรือ “hedge”¹
 นั้นเอง ทั้งนี้เพราะความสุภาพหมายถึงการไม่แสดงเจตนาอย่างตรงไปตรงมา (Leech, 1983)

อนึ่ง การเรียกการใช้ภาษาเพื่อการบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์จากการใช้ภาษาเพื่อ
 การสื่อสารนั้นแตกต่างกันไปตามนักทฤษฎีและนักวิจัยแต่ละคน โดยพิจารณาจากต้นทางหรือ
 สิ่งที่ผู้พูดต้องการไปปรับเปลี่ยนเพื่อบรรเทาผลทางลบที่จะเกิดขึ้น เช่น ความหมายของประพจน์
 ความชัดเจนของวัจนกรรม/เงื่อนไขวัจนกรรม หรือการระบุตัวบ่งบอกตามที่กล่าวไปแล้วข้างต้น
 ดังนั้นการใช้คำว่า “การบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์จากการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร” หรือ
 mitigation จึงเป็นคำที่กว้างมากพอที่จะครอบคลุมการใช้ภาษาเพื่อการลดผลกระทบทางลบ
 ทุกรูปแบบ ทั้งการเปลี่ยนแปลงหรือตัดแปลงตัวประพจน์ (proposition) วัจนกรรม (speech act)
 และผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบถ้อยความนั้น ๆ (deixis)

นอกจากความคลุมเครือที่เกิดขึ้นกับความหมายของประพจน์ วัจนกรรม และผู้ผลิต
 วัจนกรรมแล้ว Fraser (1980) ซึ่งเป็นคนแรก ๆ ที่ใช้คำว่า “mitigation” นั้น ได้กล่าวถึงหน้าที่
 ที่สำคัญของ “mitigation” 2 ประการ คือ การขจัดผลทางลบที่จะเกิดกับตัวผู้พูด และการลด
 ผลทางลบที่จะเกิดขึ้นกับผู้ฟัง ดังนั้นสำหรับ Fraser การบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์จากการใช้
 ภาษาเพื่อการสื่อสารคือความพยายามลดผลทางลบที่จะเกิดขึ้นจากวัจนกรรมนั่นเอง

รูปภาษาที่ใช้เพื่อลดผลกระทบทางลบที่เกิดกับผู้ฟัง (hedges หรือ mitigating device)
 นั้นอาจอยู่ในรูปแบบของการใช้คำกริยาช่วยหรือกริยาสภาวะมาลา/คำแสดงทัศนภาวะต่าง ๆ
 (modal verb/modality) เช่น อาจจะ น่าจะ หรือคำที่เอ่ยขึ้นมาก่อนที่จะกล่าวสิ่งที่ผู้พูดคาดว่าจะ
 คุณความหน้าผู้ฟัง เช่น “well...” “คือว่า...” “แบบว่า...” หรือวลีต่าง ๆ เช่น เท่าที่รู้ ประมาณว่า
 เป็นต้น การใช้วัจนภาษาต่าง ๆ เช่น การเว้นช่วงระหว่างการสนทนา (pause) การยิ้ม
 การพยักหน้า เป็นต้น การพูดอ้อมค้อม การใช้โครงสร้างประโยคเน้นผู้ถูกกระทำ (passive voice)
 การใช้ประโยคคำถามห้อยท้าย (tag-question) หรือการใช้คำกริยาวิเศษณ์ต่าง ๆ (adverb)
 เช่น roughly, honestly เป็นต้น (Fraser, 1980) นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการใช้หน่วยทางภาษา
 ที่ใหญ่ขึ้นเป็นประโยคอย่าง “การกล่าวออกตัว” (disclaimer) ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในบทความ
 วิชาการนี้

¹ คำว่า “hedge” นั้น นักภาษาศาสตร์ใช้ในความหมายที่แตกต่างกันออกไป เช่น Brown and
 Levinson (1978/1987) และ Caffi (2007a) จะใช้คำดังกล่าวกับการลดความชัดเจนของเจตนาในการสื่อสาร
 ในขณะที่ Lakoff (1972) นั้นใช้คำว่า “hedge” เพื่อหมายถึงการปรับเปลี่ยนถ้อยความให้มีความหมายคลุมเครือ
 ส่วน Fraser (2010) นั้นใช้คำดังกล่าวเพื่อหมายถึงความไม่ชัดเจนของทั้งความหมายของประพจน์และวัจนกรรม

5. การกล่าวออกตัว (Disclaimer)

แนวคิดเรื่องวาทกรรม (speech act) แนวคิดเรื่องความสุภาพ (politeness) และแนวคิดเรื่องการบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์จากการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร (mitigation) ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น เป็นองค์ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการกล่าวออกตัว (disclaimer) ซึ่งในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับ “การกล่าวออกตัว” ดังนี้

การกล่าวออกตัว คือ ถ้อยความที่ผู้พูดผลิตหรือใช้เมื่อตนเองรู้สึกว่ายถ้อยความหรือการกระทำบางอย่างของตนอาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นกับผู้ฟัง ทำให้ผู้พูดจำเป็นต้องปฏิเสธเพื่อไม่ให้ผู้ฟังเกิดภาพหรือทัศนคติที่ไม่ดีกับตนเอง (Tayebi & Parvareh, 2014) และเนื่องจากการใช้การกล่าวออกตัวคือการบอกความต้องการของตนที่จะให้ผู้ฟังไม่ตีความหรือมีภาพลบกับตนเอง การกล่าวออกตัวจึงมีลักษณะของ “การขอร้องทางอ้อม” (indirect request) (El-Alayli et al., 2008, p. 131) ซึ่งมักจะเกิดขึ้นก่อนอีกถ้อยความหนึ่งซึ่งผู้พูดคิดว่าจะทำให้ตนเองถูกมองไปในทางลบ

การกล่าวออกตัวเป็นเครื่องมือทางภาษาที่ใช้เพื่อป้องกันการกระทำที่จะทำให้ผู้อื่นมีภาพลบต่อผู้พูดซึ่งจะนำไปสู่การมีภาพจำที่ไม่พึงประสงค์ ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติแล้วคนเราจะตระหนักอยู่เสมอว่าการกระทำของตนจะถูกตัดสินจากผู้อื่น เช่นเดียวกับตัวเราเองที่ก็มักจะตัดสินหรือสร้างภาพเหมารวมผู้อื่นเช่นเดียวกัน (Hewitt & Stokes, 1975) ดังนั้นการกล่าวออกตัวจึงเป็นกลยุทธ์ที่ใช้เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์เชิงบวกของตัวเอง (positive self-presentation) หรือความพยายามของผู้พูดที่ต้องการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น (Watling & Banerjee, 2012) และในขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของผู้พูดในการปรับตัวให้เข้ากับ (ความคาดหวังของ) ผู้ฟังอีกด้วย ดังนั้นการกล่าวออกตัวจึงเป็นกลวิธีการสื่อสารเพื่อปรับตัว (adaptive) และเพื่อป้องกันตัว (defensive) (Groark, 2009) โดยการใช้การกล่าวออกตัวนั้นมีส่วนช่วยให้ผู้ใช้สามารถปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม อีกทั้งยังช่วยให้การมีปฏิสัมพันธ์เป็นไปได้อย่างราบรื่น (Stokes & Hewitt, 1976; Yang, 2021)

การใช้เครื่องมือทางภาษาดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักรู้เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติทางสังคมที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความกังวล ความตั้งใจ และความพยายามของผู้ใช้ภาษาในการที่จะดึงตัวเองออกมาจากการผูกมัดตัวเองกับสิ่งที่เบี่ยงเบนไปจากวิถีปฏิบัติซึ่งเป็นที่คาดหวังของสังคม และความพยายามของผู้พูดที่จะไม่ทำให้ผู้ฟังตีความหรือเหมารวมภาพลักษณ์ของตัวเองไปในทางลบ ดังนั้น การกล่าวออกตัวจึงสะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักรู้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ภาษาของผู้ใช้ภาษา ซึ่งสามารถเห็นได้จากการใช้ภาษาของผู้ใช้ภาษา (Fairclough, 2016, p. 192) เพื่อควบคุมการใช้ภาษาของตัวเองพูดนั่นเอง ซึ่งสิ่งนี้เรียกว่า “การตระหนักรู้ทางอภิวาทปฏิบัติศาสตร์ (metapragmatic awareness) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การกล่าวออกตัวคือความพยายามของผู้พูดที่ต้องการลดผลกระทบที่จะ

เกิดกับผู้ฟังและการที่ตนเองจะถูกตีความไปในทางลบซึ่งเป็นผลมาจากการกล่าวถ้อยความที่มี
 แนวโน้มที่จะคุกคามหน้าหรือทำลายความรู้สึกของอีกฝ่าย

ในด้านโครงสร้าง พบว่า การกล่าวออกตัวจะประกอบไปด้วยองค์ประกอบทางภาษา
 2 ส่วนคือ (1) ถ้อยความที่ผู้พูดใช้เพื่อต้องการปกป้องภาพลักษณ์ของตนเอง หรือส่วนที่ผู้พูด
 ปฏิเสธการถูกจัดกลุ่มไปในทางลบ ซึ่งเป็นผลมาจากการกล่าวถ้อยความหรือการแสดงทัศนคติ
 ของตัวเองออกไป (การกล่าวออกตัว) และ (2) ถ้อยความที่แสดงข้อมูลหลักหรือทัศนคติที่ผู้พูด
 ต้องการจะสื่อ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นร่วมกับคำสันธาน “แต่” (Hewitt & Stokes, 1975; Stoke &
 Hewitt, 1976) เช่น การกล่าวถ้อยความ “ผมไม่ได้ว่านะ แต่งานเขียนชิ้นนี้ไม่ดีเลย” ดังใน
 ตารางที่ 1

ตารางที่ 1

องค์ประกอบของการกล่าวออกตัว

“ผมไม่ได้ว่านะ”	“แต่งงานเขียนชิ้นนี้ไม่ดีเลย”
(1) ถ้อยความที่ผู้พูดใช้เพื่อต้องการปกป้อง ภาพลักษณ์ของตนเอง	(2) ถ้อยความที่แสดงข้อมูลหลักที่ผู้พูด ต้องการจะสื่อ

อนึ่ง จากคำนิยามและองค์ประกอบของการกล่าวออกตัวดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า
 การกล่าวออกตัวนั้นจะประกอบไปด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ (Tayebi & Parvaresh, 2014) คือ

- 1) ต้องมีการกล่าวถ้อยความหรือมีการกระทำบางอย่างเกิดขึ้น
- 2) ถ้อยความหรือการกระทำบางอย่างที่เกิดขึ้นนั้นมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดปัญหา
 การสื่อสารและ/หรือความความสัมพันธ์

3) ถ้อยความหรือการกระทำบางอย่างที่เกิดขึ้นนั้นอาจทำให้ผู้ฟังมองผู้พูดไปในทางลบ
 ทำให้ผู้พูดจำเป็นต้องรีบปฏิเสธหรือแสดงการไม่ยอมรับการรับรู้ภาพด้านลบที่ผู้ฟังอาจมีกับผู้พูด

หากพิจารณาการกล่าวถ้อยความ “ผมไม่ได้ว่านะ แต่งานเขียนชิ้นนี้ไม่ดีเลย” จะพบว่า
 ถ้อยความดังกล่าวประกอบไปด้วย (1) การกล่าวถ้อยความ “งานเขียนชิ้นนี้ไม่ดีเลย”
 (2) ถ้อยความนี้มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดปัญหาในการสื่อสารและ/หรือความความสัมพันธ์ และ
 (3) ถ้อยความดังกล่าวอาจทำให้ผู้ฟังมองผู้พูดไปในทางลบ ผู้พูดจึงจำเป็นต้องรีบปฏิเสธหรือ
 แสดงการไม่ยอมรับการรับรู้ภาพด้านลบที่ผู้ฟังอาจมีกับผู้พูด จึงเป็นเหตุให้ผู้พูดต้องใช้
 การกล่าวออกตัวเพื่อกำจัดการคุกคามที่อาจจะเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อปกป้องคู่สนทนาหรือผู้ฟัง
 (disarmer) นั้นเอง (Caffi, 2007a, p. 52)

จากงานวิจัยที่ศึกษาการกล่าวออกตัวในภาษาเปอร์เซีย (Tayebi & Parvaresh, 2014)
 พบว่า การกล่าวออกตัวมีหน้าที่ที่แตกต่างกัน ดังนี้

- 1) ป้องกันการเข้าใจผิดที่เกิดจากการกระทำที่เป็นปัญหา
- 2) หลีกเลี่ยงและป้องกันข้อสงสัยและการถูกตัดสินให้มีภาพทางลบจากผู้ฟัง
- 3) หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าจากถ้อยความที่โต้กล่าวออกไป
- 4) ปฏิเสธการตีความที่อาจเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้
- 5) ต้องการแย้งหรือไม่เห็นด้วยแบบไม่ตรงไปตรงมา
- 6) นำเสนอการกระทำที่คุกคามที่จะนำไปสู่การถูกมองในทางลบและปฏิเสธการกระทำ

ดังกล่าว

- 7) แสดงความไม่แน่นอน ไม่มั่นใจ โดยใช้เป็นกลวิธีเพื่อลดผลทางลบเพื่อปกป้อง

หน้าตา

- 8) แสดงความอ่อนน้อมต่อมตน
- 9) รับรู้/ยอมรับการประเมินในทางลบ
- 10) คาดเดาการประเมินหรือถูกตัดสินจากผู้ฟัง
- 11) ดึงความสนใจจากผู้ฟังด้วยวิธีการที่ตกลงขบขัน

จากหน้าที่ที่หลากหลายของการใช้การกล่าวออกตัว อาจกล่าวได้ว่า การกล่าวออกตัว มีลักษณะพิเศษที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การมุ่งไปที่การรักษาหรือปกป้องภาพลักษณ์ของผู้พูดมากกว่าผู้ฟัง (producer/speaker-oriented) ซึ่งแตกต่างจากความพยายามหรือกลวิธีที่ใช้เพื่อบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์จากการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร (mitigation) วิธีกรอื่น ๆ ตามแนวคิดเรื่องหน้า (face) และแนวคิดเรื่องความสุภาพ (politeness) ที่มักจะเน้นไปที่ผู้ฟังเป็นหลัก (Brown & Levinson, 1978/1987; Culpeper & Haugh, 2014; Leech, 1983)

Hewitt and Stokes (1975) แบ่งผลสัมฤทธิ์ของการใช้การกล่าวออกตัวเป็น 3 ระดับ โดยพิจารณาผลที่เกิดขึ้นกับผู้ฟัง กล่าวคือ การใช้การกล่าวออกตัวจะเกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุดเมื่อผู้ฟังยอมรับทั้งการปกป้องภาพลักษณ์ของผู้พูด และยอมรับถ้อยความที่แสดงข้อมูลหลักที่ผู้พูดต้องการจะสื่อ อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้ฟังยอมรับแค่เพียงถ้อยความที่ผู้พูดใช้เพื่อต้องการปกป้องภาพลักษณ์ของตนเอง แต่ปฏิเสธหรือไม่ยอมรับในส่วนของถ้อยความที่แสดงข้อมูลหลักที่ผู้พูดต้องการจะสื่อ ในกรณีนี้การใช้การกล่าวออกตัวจะสัมฤทธิ์ผลแค่เพียงบางส่วนเท่านั้น ในขณะที่การใช้การกล่าวออกตัวจะล้มเหลวเมื่อผู้ฟังปฏิเสธถ้อยความที่ผู้พูดใช้เพื่อปกป้องภาพลักษณ์ของตนเอง หรือเมื่อผู้ฟังปฏิเสธถ้อยความทั้ง 2 ส่วน ดังนั้น การพิจารณาระดับผลสัมฤทธิ์ของการใช้การกล่าวออกตัวจึงพิจารณาจากการที่ภาพลักษณ์ของผู้พูดได้รับการปกป้องหรือไม่ (ตารางที่ 2) ถ้าภาพลักษณ์ของผู้พูดยังได้รับการปกป้อง นั่นหมายความว่า การใช้การกล่าวออกตัวของผู้พูดเป็นไปตามเจตนาที่ผู้พูดต้องการจะปกป้องภาพลักษณ์ของตน

ตารางที่ 2

ระดับผลสัมฤทธิ์ของการใช้การกล่าวออกตัว

ผลสัมฤทธิ์ของการใช้การกล่าวออกตัว		ระดับผลสัมฤทธิ์ในการใช้
”ผมไม่ได้ว่านะ“	”แต่งงานเขี่ยชิ้นนี้ไม่ดีเลย“	การกล่าวออกตัว
✓	✓	สัมฤทธิ์ผลสูงสุด
✓	✗	สัมฤทธิ์ผลบางส่วน
✗	✗	ไม่สัมฤทธิ์ผล

จากที่กล่าวมา การกล่าวออกตัวจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักรู้ทางภาษากฎเกณฑ์ทางสังคม และผลที่อาจจะเกิดขึ้นจากการละเมิดกฎเกณฑ์ดังกล่าว นอกจากนี้การใช้การกล่าวออกตัวยังสะท้อนให้เห็นอีกว่า ผู้พูดกำลังจะกระทำการหรือกล่าวอะไรบางอย่างที่อาจจะก่อให้เกิดปัญหาขึ้น โดยผู้พูดไม่ประสงค์ให้ผู้ฟังมีภาพหรือมองผู้พูดไปในทิศทางลบหรือทำให้ตนเองมีอัตลักษณ์/ภาพลักษณ์ที่ไม่พึงประสงค์ (Fraser, 1980; Overstreet & Yule, 2001; Parvareh, 2016) ด้วยเหตุนี้การกล่าวออกตัวจึงกลายเป็นสิ่งที่ช่วยรักษาการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสนทนาครั้งนั้น ๆ (Overstreet & Yule, 2001)

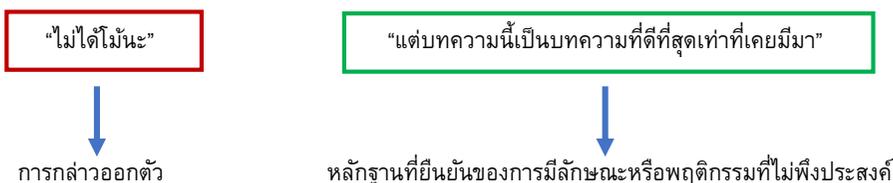
อีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้การกล่าวออกตัวแตกต่างจากกลวิธีทางภาษาอื่น ๆ ที่ช่วยลดผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นกับผู้พูด (mitigating device) โดยทั่วไปก็คือ การกล่าวออกตัวมักจะปรากฏในลักษณะของประโยคที่มีกริยาบ่งวิจารณ์ที่คุกคามหน้าหรือก่อให้เกิดผลทางลบอย่างชัดเจน ในขณะที่กลวิธีทางภาษาที่ช่วยลดผลกระทบทางลบอื่น ๆ จะปรากฏในรูปแบบของคำหรือวลีที่เติมเข้าไปในประโยคหรือถ้อยความเท่านั้น และจากการปรากฏของคำกริยาบ่งวิจารณ์นั้นสะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักรู้ของผู้ผลิตการกล่าวออกตัวหรือผู้พูดได้อย่างชัดเจนถึงผลทางลบที่จะตามมา รวมไปถึงสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามอย่างเด่นชัดที่จะลดผลที่ไม่พึงประสงค์ดังกล่าวที่อาจจะเกิดขึ้นกับผู้ฟัง (Fraser, 1980; Hongladarom, 2007)

จากการศึกษาทางด้านจิตวิทยาและการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้การกล่าวออกตัว El-Alayli et al. (2008) พบว่า แม้ว่าคนเราจะใช้การกล่าวออกตัวเมื่อเรารู้สึกว่าสิ่งที่เราพูดหรือกล่าวออกไปนั้นจะทำให้ผู้ฟังหรือคนอื่นมองเราไปในทางลบหรือในทางเสียหาย อย่างไรก็ตามพบว่า ผู้ที่ใช้การกล่าวออกตัวมักจะถูกมองว่าไม่มีความน่าเชื่อถือ ไม่น่าสนใจ และขาดความมั่นใจหรือก็คือการใช้การกล่าวออกตัวส่งผลให้ผู้พูดมีลักษณะไม่ตรงไปตรงมาและมีความลังเลใจนั่นเอง นอกจากนี้ El-Alayli et al. (2008) ยังพบอีกว่า บ่อยครั้งที่การใช้การกล่าวออกตัวก่อให้เกิดผลตรงข้ามกับสิ่งที่ผู้พูดต้องการ กล่าวคือ เมื่อผู้พูดกล่าวออกตัวเพื่อป้องกันตัวเองจากเรื่องที่กำลังจะไปกลับกลายเป็นการทำให้สิ่งนั้นเด่นชัดขึ้นไปอีก ทั้งนี้เนื่องจากการกล่าวออกตัวทำให้ผู้ฟังเพ่งเล็งไปที่สิ่งหรือลักษณะที่ไม่พึงประสงค์นั้น ๆ ที่ผู้พูดต้องการจะหลีกเลี่ยงหรือ

กำจัดออกไป หรือเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ฟังตัดสินตนเองไปในทางลบ เพราะคนเรามีแนวโน้มที่พร้อมจะตัดสินบุคคลอื่นอยู่ตลอดเวลาตามการจัดกลุ่มคุณสมบัติ (categorisation) ที่สเนคติ หรือประสบการณ์ที่ตนเองมีอยู่ (Jackson, 2014) ดังนั้นคำที่บ่งลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ของบุคคลหรือคำกริยาบ่งวัจนกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อบุคคลอื่นจึงกลายเป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้ฟังมีข้อมูลและพร้อมที่จะตัดสินผู้ใช้การกล่าวออกตัวไปในทิศทางนั้น

นอกจากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น El-Alayli et al. (2008) ยังพบอีกว่า การกล่าวออกตัวที่มักให้ผลตรงกันข้ามกับสิ่งที่ผู้พูดต้องการจะสื่อ่นั้นเป็นเพราะการกล่าวออกตัวจะไปกระตุ้นให้ผู้ฟังจดจ่อกับสิ่งที่ไม่ดีหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่กำลังจะเกิดขึ้นตามมา ดังนั้นการใช้การกล่าวออกตัวจึงกลายเป็นกลไกป้องกันตัวเองที่ผู้พูดพยายามจะหลบซ่อนหรือปฏิเสธสิ่งไม่พึงประสงค์เหล่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้ฟังคิดไปว่า แท้จริงแล้วผู้ที่ใช้การกล่าวออกตัวก็คือผู้ที่มีคุณสมบัติที่ไม่พึงประสงค์นั้น และที่สำคัญคือกำลังจะแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ออกมา เช่น ถ้ามีใครกล่าวว่า “ไม่ได้จะหยิ่งนะ แต่ ...” ผู้ฟังจะนึกไปถึงบุคลิกภาพของผู้พูดและข้อความที่ตามมาทันทีว่าจะต้องมีลักษณะของความเย่อหยิ่ง และสิ่งนี้อาจจะส่งผลให้ผู้ฟังมุ่งไปที่สิ่งที่สะท้อนความเย่อหยิ่งของผู้กล่าวออกตัวเท่านั้น และทำให้ข้อมูลที่ผู้กล่าวออกตัวกล่าวออกมานั้นถูกบิดเบือนไปตามความมุ่งหวังของผู้ฟังที่ผู้ฟังประสงค์จะให้ เป็น ซึ่งในกรณีนี้ก็มีความเย่อหยิ่งของผู้กล่าวออกตัวนั่นเอง ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะความมุ่งหวังของผู้ฟังมีผลอย่างยิ่งต่อการตีความสารที่ได้ยิน รวมไปถึงพฤติกรรมที่บุคคลนั้นแสดงออกมา อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้ฟังจะยอมรับคำกล่าวออกตัวดังกล่าว แต่ผู้ฟังก็เกิดการรับรู้เชิงลบต่อผู้กล่าวการออกตัวไปเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นความพยายามของผู้พูดที่จะกำจัดข้อมูลที่ไม่พึงประสงค์อะไรบ้างอย่างบ่อยครั้งที่กลับกลายเป็นการกระตุ้นให้ผู้ฟังกลับยิ่งไปสนใจสิ่งเหล่านั้น ซึ่งคล้ายกับการพยายามบอกให้ตัวเราเองลืมหรือไม่ก็ถึงอะไรบางอย่างแต่กลับทำให้เรายังนึกถึงแต่สิ่งนั้น หรือก็คือการใช้การกล่าวออกตัวนั้นทำให้ผู้ฟังยิ่งให้ความสนใจกับข้อมูลหรือลักษณะที่ผู้พูดมุ่งหวังที่จะกำจัดออกไปนั่นเอง

นอกจากนี้ อาจจะเป็นไปได้ว่าผู้ฟังพยายามจะมีการตอบสนองกลับในทางตรงกันข้ามนั้นเป็นเพราะ เมื่อผู้ฟังรู้สึกที่ตนเองกำลังถูกอีกฝ่ายครอบงำหรือพยายามมีอิทธิพลเหนือกว่าด้วยการถูกบังคับให้เชื่อและปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้พูดพูด จึงพยายามพิสูจน์ว่าตนเองนั้นมีอิสระในความคิดและการแสดงพฤติกรรม ดังนั้นการกล่าวออกตัวจึงเป็นสาเหตุให้ผู้ฟังแสดงตนเป็นปรปักษ์หรือต่อต้านความพยายามของผู้กล่าวออกตัวที่ต้องการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้ฟัง และนี่จึงทำให้ผู้ฟังยิ่งคิดว่าผู้กล่าวออกตัวมีคุณสมบัติหรือมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้น เพราะส่วนที่ตามมาหลังจากการกล่าวออกตัว คือหลักฐานที่พิสูจน์การมีคุณสมบัติหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้น เช่น

จากมุมมองทางจิตวิทยา การกล่าวออกตัว คือ กลยุทธ์ (พฤติกรรมหรือการกระทำ) ที่ผู้พูดตั้งใจใช้เพื่อโน้มน้าวหรือชักจูง หรือเพื่อเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ หรือทัศนคติของผู้ฟังที่มีต่อผู้พูด (Nesbit & Watling, 2019, p. 232) ซึ่งในการใช้กลยุทธ์เพื่อเปลี่ยนความคิด ความเชื่อของผู้อื่นที่มีต่อตัวตนเองก็คือกลยุทธ์ในการป้องกันภาพลักษณ์ที่ดีของตนเองหรือภาพลักษณ์ที่เป็นที่ปรารถนาของสังคมนั่นเอง โดยที่ผู้พูดพยายามที่จะกำจัดผลทางลบที่จะตามมาก่อนที่จะกล่าวถ้อยความที่ตนเองคิดว่าจะก่อให้เกิดปัญหาออกไป (Hewitt & Stokes, 1975; Stokes & Hewitt, 1976) ทั้งนี้เพราะผลทางลบที่เกิดขึ้นจะส่งผลต่อการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของคู่สนทนา (Shapiro & Bies, 1994)

นอกจากนี้ การใช้การกล่าวออกตัวนั้นจะทำให้ถ้อยความของผู้พูดมีความกำกวม เนื่องจากการกล่าวออกตัวจะทำให้ความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลที่ตามมาถูกตั้งข้อสงสัย และจากความกำกวมนี้เองที่ทำให้ผู้พูดสามารถปฏิเสธความรับผิดชอบต่อผลทางลบที่จะเกิดขึ้นตามมา (Hewitt & Stokes, 1975) รวมไปถึงการกล่าวออกตัวยังอาจช่วยลดความไม่พึงพอใจของผู้ฟังได้อีกด้วย เพราะการใช้การกล่าวออกตัวได้สะท้อนให้ผู้ฟังเห็นถึงความพยายามของผู้พูดที่จะไม่สร้างความขุ่นเคืองหรือความคับข้องใจให้กับผู้ฟัง อย่างไรก็ตาม พบว่า การกล่าวออกตัวไม่ได้ช่วยทำให้ความรุนแรงหรือผลทางลบจากการข่มขู่หรือความไม่พึงพอใจของผู้ฟังที่เกิดขึ้นลดลงแต่อย่างใด (Shapiro & Bies, 1994)

อนึ่ง การกล่าวออกตัวนั้นมีความซับซ้อน มีหน้าที่ที่หลากหลาย มีพลวัตสูงมาก อีกทั้งยังไม่สามารถคาดเดาได้ (Hewitt & Stokes, 1975) ทั้งนี้เป็นเพราะการรับรู้ผลสัมฤทธิ์ของการใช้การกล่าวออกตัวนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์การใช้ภาษา คู่สนทนา และบริบททางวัฒนธรรม (Yang, 2021) ทำให้การทำความเข้าใจการใช้กลวิธีทางภาษาจึงไม่สามารถตีความจากรูปภาษาเพียงอย่างเดียว หรืออาศัยการคาดการณ์ การตีความ หรือการมองโลกของนักวิจัยเท่านั้น (Caffi, 2007a; Haugh, 2007, pp. 312-313) แต่หากต้องอาศัยคำอธิบายถึงเหตุผลแรงจูงใจของผู้ใช้การกล่าวออกตัวโดยตรง ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าเราเชื่อว่าการใช้การกล่าวออกตัวของผู้พูดมีวัตถุประสงค์เพื่อลดผลกระทบอันไม่พึงประสงค์บางอย่างที่เกิดขึ้นกับผู้ฟัง การศึกษาความคิด ความรู้สึกของผู้ฟังจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งด้วยเช่นกัน เนื่องจากการศึกษาการกล่าวออกตัวให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ นั้นจำเป็นต้องเข้าถึงกระบวนการคิด เจตนา หรือแรงขับในการผลิตรูปภาษานั้นออกมา (Kasper, 2008; Spencer-Oatey, 2011; Verschueren, 2000) ซึ่งความพยายาม

ให้ได้มาซึ่งกระบวนการคิด เจตนา หรือจงใจในการใช้ภาษาก็คือ การได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับการตระหนักรู้ทางอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ (metapragmatic awareness) นั้นเอง เพราะการใช้ภาษาของคนเรานั้นมักจะสะท้อนกระบวนการคิด ความเชื่อ ความคาดหวัง และการตีความของผู้ใช้ภาษาดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

6. แนวคิดเรื่องการตระหนักรู้ทางอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ (Metapragmatic awareness)

อภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ (Metapragmatics) คือ ความพยายามในการอธิบายการใช้ภาษาจริงที่เกิดขึ้นในการสื่อสาร ซึ่งการอธิบายดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการคิด ความรู้สึก แรงจูงใจ เจตนาที่ทำให้ผู้ใช้ภาษามีพฤติกรรมการใช้ภาษา หรือมีการเลือกใช้พฤติกรรมแบบใดแบบหนึ่ง โดยเฉพาะเมื่อการใช้ภาษาและการสื่อสารนั้นสัมพันธ์กับวิถีปฏิบัติและความคาดหวังของสังคม ทำให้ผู้ใช้ภาษาต้องตระหนักถึงปัจจัยทางสังคมต่าง ๆ และต้องประเมินสถานการณ์การใช้ภาษาเพื่อให้การใช้ภาษาของตนเองนั้นมีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสม ซึ่งกระบวนการของการตระหนักรู้และการประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ นั้นก็ล้วนแต่ต้องกระทำผ่านภาษาทั้งสิ้น ดังนั้นภาษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสะท้อนความคิด และควบคุมการใช้ภาษาของมนุษย์เรา ทำให้เมื่อพูดถึงคำว่า “อภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์” จึงหมายถึง การใช้ภาษา (ในกระบวนการคิดและการตัดสินใจ) เพื่อควบคุมพฤติกรรมการใช้ภาษานั้นเอง (Hübler & Bublitz, 2007; Overstreet, 2010; Parvareh, 2016; Silverstein, 1993) หรือการบริหารจัดการการใช้ภาษาซึ่งอยู่บนพื้นฐานความรู้ทั่วไปทางภาษาและสังคมแล้วสะท้อนความรู้นั้น ๆ ออกมา (Caffi, 1994, 2007b) หรือก็คือการบริหารจัดการเครื่องมือทางภาษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามของผู้พูดในการบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์ที่จะเกิดขึ้นกับผู้ฟัง (mitigation) (Fraser, 1980) ซึ่งการใช้เครื่องมือดังกล่าวนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักรู้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ภาษาของตัวเอง (Yang, 2021)

Caffi (1994, 2007b) ได้แบ่งสาระสำคัญหรือจุดเน้นสำคัญของการศึกษาทางด้านอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ (1) การถกเถียงทางทฤษฎีของการศึกษาทางด้านอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ (2) ภาพสะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขทางอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ และ (3) ความสามารถของผู้ใช้ภาษาซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นจากพฤติกรรมในการสื่อสารที่เหมาะสม Verschueren (2012) กล่าวว่า ในการใช้ภาษาของคนเรานั้น ผู้ใช้ภาษาจะต้องคิดว่าตนเองจะต้องใช้ภาษาอย่างไร ให้ข้อมูลมากน้อยแค่ไหน ดังนั้นการเลือกรูปภาษาของผู้ใช้ภาษาจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนความนึกคิดของตัวผู้ใช้ภาษาเอง (reflexivity) หรือการตรวจสอบตนเอง (self-monitoring) ซึ่ง Verschueren ได้ให้ตัวอย่างของรูปภาษาที่สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักรู้ทางอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ หรือกระบวนการเลือกรูปภาษาที่สะท้อนความคิดและการตีความ

ของผู้ใช้ภาษา เช่น การใช้คำแสดงทัศนภาวะ (modality) รูปภาษาที่แสดงตำแหน่งทางกายภาพ หรือจิตใจของผู้ใช้ภาษา (deixis) ภาษาที่ผู้ใช้เลือกใช้ในการสื่อสาร (language, code, style) โครงสร้างการเรียบเรียงประโยคหรือให้ข้อมูล (information structure) รูปภาษาที่แสดงมูลบท (presupposition) หรือรูปภาษาที่แสดงความหมายแฝง (implicit meaning) และรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์อื่น ๆ เช่น น้ำเสียง สีหน้า ท่าทางต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นในการสื่อสาร การเลือกรูปภาษาที่เหมาะสมกับเจตนาและบริบทของผู้พูด และการตีความที่ถูกต้องแม่นยำของผู้ฟังโดยอาศัยหลักฐานหรือร่องรอยทางภาษาที่เกิดขึ้นระหว่างการสื่อสารจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

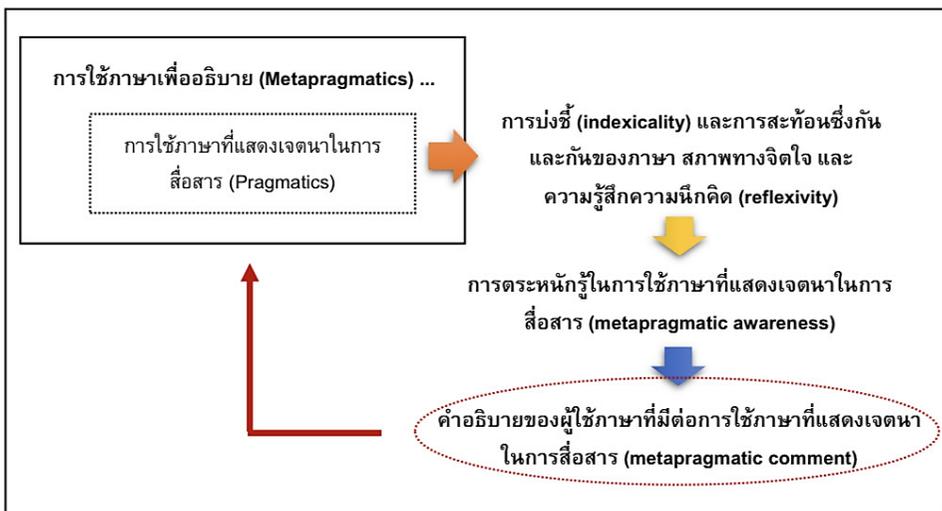
สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการตระหนักหรือการคิดไตร่ตรองในการใช้ภาษาของผู้ใช้ภาษานั้นยังอาจแสดงออกมาให้เห็นจากการใช้คำเชื่อมประโยคต่าง ๆ ประโยคคำถามห้อยท้าย (question tag) การใช้เครื่องมือทางภาษาเพื่อลดความชัดเจนหรือความรุนแรงของถ้อยความต่าง ๆ เช่น คำที่แสดงความคลุมเครือหรือแสดงการแบ่งรับแบ่งสู้ (hedge/hedging device) เช่น ประมาณว่า น่าจะ ประมาณหนึ่ง หรือการใช้คำ วลี หรือประโยคที่เชื่อมหรือบ่งความสัมพันธ์ของข้อความ (discourse marker) เช่น ที่ผมคิด เท่าที่ผมรู้ คุณรู้ไหม (Overstreet, 2010; Parvaresh, 2016; Verschueren, 2012) นอกจากนี้สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการตระหนักของผู้ใช้ภาษาในการเลือกใช้ภาษาให้เป็นไปตามเจตนาและเหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสารยังอาจปรากฏออกมาให้เห็นในรูปแบบของการใช้การกล่าวออกตัว (disclaimer) อีกด้วย (Abdi, 2012; Hongladarom, 2007; Yang, 2021) ซึ่งการกล่าวออกตัวมีหน้าที่แตกต่างกันมากมาย ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบท น้ำเสียง คู่สนทนา หัวข้อที่กำลังสื่อสาร รวมไปถึงสถานการณ์และประสบการณ์การสื่อสารที่มีมาก่อนหน้า (Tayebi & Parvaresh, 2014) ดังที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ ดังนั้นการใช้เครื่องมือทางภาษาเพื่อลดความชัดเจนหรือความรุนแรงของถ้อยความต่าง ๆ นั้นจึงเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการคิด ไตร่ตรอง การตัดสินใจของผู้พูด บัจจัยต่าง ๆ มากมาย ตลอดจนสิ่งหรือผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ภาษาของตนเองอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้การสื่อสารดำเนินต่อไปได้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้และ/หรือเพื่อป้องกันปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อาจจะเกิดขึ้น (Overstreet, 2010; Parvaresh, 2016; Verschueren, 2012)

ด้วยเหตุที่ว่าการใช้ภาษาเกิดจากกระบวนการคิด การไตร่ตรอง และการตัดสินใจของผู้ใช้ภาษา ดังนั้นในการทำความเข้าใจการใช้ภาษาของคนเรานั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธวิธีที่จะสามารถเข้าถึงวิธีคิดหรือเจตนาของผู้ใช้ภาษา หรือก็คือการให้ได้มาซึ่งคำอธิบาย/ความคิดเห็นทางอภิวัตนปฏิบัติศาสตร์หรือคำชี้แจงในการใช้ภาษาของตัวผู้ใช้ภาษา (metapragmatic comment) นั้นเอง (ภาพที่ 1) ทั้งนี้เพื่อให้ทราบแรงจูงใจที่แท้จริงของผู้ใช้ภาษาในการที่จะเลือกหรือไม่เลือกการใช้รูปภาษาหรือวิธีการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่ง หรือเพราะเหตุใด

จึงจงใจเลือกใช้รูปภาษาหรือวิธีการสื่อสารที่ไม่สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติที่เป็นความคาดหวังของสังคม เป็นต้น ดังนั้น คำอธิบายถึงเหตุผล แรงจูงใจ หรือเจตนาการใช้ภาษาของผู้ใช้ภาษาจึงช่วยสร้างความเข้าใจมากขึ้นถึงการใช้ภาษาในการสื่อสารนั่นเอง (Hübler, 2011; Knapp, 2011; Toomaneejinda & Harding, 2018; Verschueren, 2000, 2012) นอกจากคำอธิบายทางอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์จะช่วยให้เราเข้าใจภาษาในฐานะที่เป็นสิ่งที่สะท้อนความคิดของเราแล้ว Haugh (2007) และ Toomaneejinda (2018, p. 227) ได้เสนอว่า การได้มาซึ่งคำอธิบายทางอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์ยังสามารถช่วยลอคคตที่อาจเกิดขึ้นจากการตีความของนักวิจัยเองได้อีกด้วย

ภาพที่ 1

ความสัมพันธ์ระหว่างอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์และการตระหนักรู้ทางอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์

7. งานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกล่าวออกตัว

แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีงานวิจัยจำนวนมากไม่น้อยที่ศึกษาการกล่าวออกตัวในภาพรวม และการกล่าวออกตัวในภาษาต่าง ๆ ดังปรากฏรายละเอียดดังตารางที่ 3 แต่งานวิจัยที่ศึกษาการกล่าวออกตัวในภาษาไทยมีจำนวนน้อยมาก หรืออาจกล่าวได้ว่ามีเพียงงานเดี่ยวของ Hongladarom ในปี 2007 เท่านั้นที่ศึกษาการกล่าวออกตัวในภาษาไทยอย่างจริงจังและได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในฐานข้อมูลนานาชาติ

ตารางที่ 3

ตัวอย่างงานวิจัยที่ศึกษาการกล่าวออกตัวในภาษาต่าง ๆ

ชื่อหัวข้อวิจัย	ผู้วิจัย	ภาษาที่ได้รับการศึกษา
Disclaimers	Hewitt & Stokes (1975)	อังกฤษ
Conversational mitigation	Fraser (1980)	อังกฤษ
Metapragmatics	Caffi (1994)	อังกฤษ
Formulaic disclaimers	Overstreet & Yule (2001)	อังกฤษ
"Don't blame me for criticizing you...": A study of metapragmatic comments in Thai	Hongladarom (2007)	ไทย
Smoothing the rough edges: Towards a typology of disclaimers in research articles	Abdi (2012)	อังกฤษ
Children's understanding of disclaimers	Watling & Banerjee (2012)	อังกฤษ
Conversational disclaimers in Persian	Tayebi & Parvaresh (2014)	เปอร์เซีย
Metapragmatic negation as a rapport-oriented mitigating device	Ran (2015)	จีน
"Ama (But)" as a Disclaimer and its Functions in Turkish Daily Discourse	Ercan (2019)	เตอร์กิช
Disclaimer as a metapragmatic device in Chinese: A corpus-based study	Yang (2021)	จีน

ในด้านลักษณะของการกล่าวออกตัวนั้น พบว่า ผู้พูดจะใช้การกล่าวออกตัวเมื่อผู้พูดตระหนักว่าตนเองมีแนวโน้มที่จะใช้ภาษาหรือถ้อยคำที่แสดงออกถึงการคุกคามผู้ฟังซึ่งอาจนำไปสู่การมีภาพลบในสายตาผู้ฟัง จึงได้ปฏิบัติเสถียรการคุกคามดังกล่าวก่อนที่จะกล่าวถ้อยความที่ตนเองคิดว่าจะก่อให้เกิดปัญหาออกไป ซึ่งการใช้การกล่าวออกตัวนั้นได้แสดงให้เห็นว่าผู้พูดได้ตระหนักถึงพฤติกรรมทางสังคมของตนที่อาจเป็นปัญหาหรือไม่สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติและส่งผลให้ตนเองมีภาพลบในสายตาของคู่สนทนา จึงทำให้ตนเองต้องรีบปฏิบัติเสถียรตั้งแต่ต้นเพื่อไม่ให้เกิดภาพลบดังกล่าวขึ้น หรือเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ฟังตีความเจตนาการสื่อสารของผู้พูดผิดไป (Overstreet & Yule, 2001; Tayebi & Parveresh, 2014) หรือเพื่อแสดงความไม่แน่นอน/ไม่เฉพาะเจาะจง/ไม่ผูกมัดตัวเอง ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกตีความไปในทางลบโดยผู้ฟัง (Ercan, 2019) โดยงานวิจัยที่ศึกษาการกล่าวออกตัวก่อนหน้านั้นนั้นมักจะเน้นไปที่รูปแบบทางภาษาและหน้าที่ของการกล่าวออกตัว โดยเฉพาะการกล่าวออกตัวในภาษาอังกฤษ เช่น Hewitt and Stokes (1975) Fraser (1980) Caffi (2007b) และ Overstreet and Yule (2001) ซึ่งพบว่าการกล่าวออกตัวในภาษาอังกฤษนั้นจะใช้เมื่อผู้พูดขาดหลักฐานสนับสนุนสิ่งที่ตนเองต้องการ

จะพูดและผู้พูดจำเป็นต้องใช้หลักฐานเท่าที่มีอยู่นั้นเพื่อให้สิ่งที่ตัวเองต้องการจะพูดสมเหตุสมผล

สำหรับการศึกษารากกล่าวออกตัวในภาษาเปอร์เซีย นั้น Tayebi and Parveresh (2014) พบว่า การใช้รากกล่าวออกตัวอาจไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นก่อนด้วยข้อมูลที่แสดงข้อมูลหลักที่ผู้พูดต้องการจะสื่อเพื่อที่จะปกป้องภาพลักษณ์ของผู้พูดอย่างที่เคยเชื่อกัน ทั้งนี้เพราะการใช้รากกล่าวออกตัวในภาษาเปอร์เซียอาจเกิดขึ้นหลังจากการกล่าวด้วยข้อมูลที่แสดงข้อมูลหลักที่ผู้พูดต้องการจะสื่อได้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ Tayebi และ Parveresh ยังได้ระบุลักษณะสำคัญของรากกล่าวออกตัวในภาษาเปอร์เซียดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น รวมไปถึงหน้าที่หลัก 3 ประการของการกล่าวออกตัวในภาษาเปอร์เซีย ซึ่งประกอบไปด้วย (1) การตีความไปในทางลบ (2) การแสดงความไม่แน่นอน/ไม่เฉพาะเจาะจง/ไม่ผูกมัดตัวเอง และ (3) การแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน

นอกจากนี้ Yang (2021) ซึ่งศึกษารากกล่าวออกตัวในภาษาจีน 2 โครงสร้าง ได้แก่ การกล่าวออกตัวแบบปฏิเสธการกระทำ (meta-negation disclaimer)¹ และการกล่าวออกตัวแบบยับยั้งการกระทำ (meta-prohibition disclaimer)² พบว่า การใช้รากกล่าวออกตัวนั้นสัมพันธ์กับลักษณะทางวัฒนธรรมของจีนที่ให้ความสำคัญกับการใส่ใจผู้อื่น และการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าและความขัดแย้งอีกด้วย โดยในภาษาจีนนั้นการใช้รากกล่าวออกตัวคือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสุภาพซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมและการคำนึงถึงผู้อื่น โดย Ran (2015) พบว่า การใช้คำปฏิเสธในการกล่าวออกตัวในภาษาจีน แท้จริงแล้วไม่ได้ทำหน้าที่ปฏิเสธ (กริยาบ่ง) วัจนกรรม หากแต่การใช้รากกล่าวออกตัวในลักษณะดังกล่าวนั้นเป็นวิถีปฏิบัติเพื่อช่วยรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล โดยคำว่า “ไม่” นั้น ทำหน้าที่ลดทอนผลทางลบที่อาจจะเกิดขึ้นกับผู้ฟังแม้ว่าจะไปละเมิด “หลักคุณภาพ (Maxim of quality)” ซึ่งเป็น 1 ในหลักความร่วมมือแห่งการสนทนาก็ตาม ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะการใช้คำว่า “ไม่” นั้นไม่ได้ปฏิเสธเจตนาที่แท้จริงของผู้พูด ทำให้รู้ภาษาจึงไม่สอดคล้องกับเจตนาในการสื่อสารอย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการละเมิดหลักความร่วมมือแห่งการสนทนา แต่การละเมิดดังกล่าวก็ไม่จำเป็นต้องก่อให้เกิดความหมายโดยนัย (implicature) แต่อย่างใด ดังนั้นการใช้รากกล่าวออกตัวในภาษาจีนจึงสะท้อนให้เห็นว่า ในการสนทนานั้น เราอาจไม่จำเป็นต้องใช้รูปภาษาที่

¹ ในภาษาไทยคือการกล่าวออกตัวที่อยู่ในโครงสร้าง “ไม่ได้ + กริยาบ่งวัจนกรรม + นะ แต่ ...” หรือโครงสร้างที่ผู้กล่าวออกตัวปฏิเสธการแสดงเจตนาในการกล่าวด้วยตนเอง และโดยปริยายอาจนำไปสู่การปฏิเสธความรับผิดชอบต่อผลทางลบที่อาจจะเกิดขึ้นกับผู้ฟังด้วยเช่นกัน (ข้อสังเกตจากงานวิจัยที่อยู่ในระหว่างการดำเนินการของผู้เขียน)

² ในภาษาไทยคือการกล่าวออกตัวที่อยู่ในโครงสร้าง “อย่าหาว่า + กริยาบ่งวัจนกรรม + เลยนะ ...” หรือโครงสร้างที่ผู้กล่าวออกตัวขอให้ผู้ฟังไม่ตำหนิหรือรู้สึกไม่ดีกับตนเอง (Hongladarom, 2007)

ตรงกับเจตนาเสมอไป หากผู้พูดต้องการที่จะรักษาความสัมพันธ์ที่ดี (rapport) หรือดุลยภาพทางสังคม (social equilibrium) (Spencer-Oatey, 2000)

จากการสำรวจงานวิจัยที่ศึกษาการกล่าวออกตัวในภาษาต่าง ๆ ยังพบอีกว่า งานส่วนใหญ่ที่สนใจศึกษาการกล่าวออกตัวนั้นอาศัยการตีความจากนักวิจัยเป็นหลัก และการตีความดังกล่าวมักจะเป็นการตีความจากผู้พูดหรือผู้ใช้งานการกล่าวออกตัวเท่านั้น (Ercan, 2019; Hongladarom, 2007; Tayebi & Parveresh, 2014; Yang, 2021) เช่น การเก็บข้อมูลโดยใช้คลังข้อมูล (Tayebi & Parveresh, 2014) การบันทึกและการวิเคราะห์การสนทนาของตนเอง ครอบครัว และเพื่อน (Ercan, 2019) หรือการรวบรวมจากตัวบทที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ (Hongladarom, 2007) ทั้ง ๆ ที่ในการสื่อสารของคนเรานั้นยังประกอบไปด้วยผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อีก เช่น ผู้รับสารโดยตรง (ผู้ฟัง) และผู้รับสารโดยอ้อม (ผู้ไต่ถาม) ดังนั้นการได้ข้อมูลโดยตรงจากผู้ที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์การสื่อสารทั้งหมดจึงช่วยให้เราสามารถเข้าใจการกล่าวออกตัวได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลที่เกิดขึ้นจากการใช้การกล่าวออกตัว ซึ่งข้อมูลดังกล่าวอาจนำไปสู่การค้นพบปัจจัยทางจิตสังคมใหม่ ๆ (socio-cognitive factor) ที่มีผลต่อการใช้การกล่าวออกตัวอีกด้วย

ด้านการศึกษาการกล่าวออกตัวในภาษาไทยนั้น Hongladarom (2007) ได้สังเกตการใช้การกล่าวออกตัวที่เกิดรวมกับการวิจารณ์ (criticism) ที่ใช้อยู่ทั่วไปทั้งจากตัวผู้วิจัยเองและผู้คนรอบตัว ด้วยการเก็บข้อมูลจากการใช้ภาษาจริงที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ เช่น นวนิยาย จดหมาย การนินทา บทบรรณาธิการในหนังสือพิมพ์ และการสนทนาในชีวิตประจำวันของตนเอง จากการการตีความของผู้วิจัยซึ่งเน้นไปที่มุมมองของผู้กล่าวออกตัว พบว่า การใช้วัจนกรรมวิจารณ์ในภาษาไทยนั้นเป็นวัจนกรรมที่คุกคามหน้า และเนื่องจากการที่คนไทยมีลักษณะของการสื่อสารอย่างไม่ตรงไปตรงมาและหลีกเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์ ทำให้มักจะมีการใช้การกล่าวออกตัวเมื่อคนไทยต้องการจะใช้วัจนกรรมที่มีลักษณะของการวิพากษ์วิจารณ์ ทั้งนี้เพื่อเตือนผู้ฟังถึงข้อความเชิงลบที่จะกำลังจะตามมา (Hongladarom, 2007, p. 36) โดยเหตุผลของการใช้ การกล่าวออกตัวของคนไทยก็เพื่อรักษามิตรภาพและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น (Hongladarom, 2007, p. 45)

จากการวิเคราะห์การใช้การกล่าวออกตัวอย่างตรงไปตรงมา (overt disclaimer) เช่น “อย่าหาว่าเราเลยนะ” และ “อย่าโกรธนะถ้าจะบอกว่า...” พบว่า การใช้การกล่าวออกตัวในภาษาไทยนั้นเป็นวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมและการสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยการใช้การกล่าวออกตัวนั้นเป็นการรักษามิตรภาพและความเป็นกลุ่มก้อนแม้ว่าจะกับบุคคลที่ไม่คุ้นเคยก็ตาม และยังสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา นอกจากนี้ Hongladarom (2007) ยังกล่าวอีกว่า การใช้การกล่าวออกตัวในภาษาไทยนั้นเป็นวิถีปฏิบัติ

ทางสังคมที่เป็นที่ยอมรับ ซึ่งเป็นผลมาจากแนวคิดหรือค่านิยมของสังคมที่เกี่ยวข้องกับความเกรงใจ และยังคงแสดงให้เห็นว่า ในการใช้ภาษาและการสื่อสารนั้น คนไทยไม่ได้แค่คำนึงถึงการเลือกใช้คำหรือถ้อยคำเท่านั้น หากแต่ยังคำนึงถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการใช้ถ้อยคำนั้น ๆ อีกด้วย โดยในงานวิจัยของ Hongladarom (2007) นั้น มุ่งเน้นไปที่โครงสร้างและรูปภาษาของการกล่าวออกตัวในภาษาไทยที่สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักรู้ของผู้พูด (metapragmatic awareness) ในการเลือกรูปภาษาที่เหมาะสมและช่วยลดปัญหาในการสื่อสารเท่านั้น เช่น การกล่าวออกตัวในภาษาไทยจะเกิดขึ้นในโครงสร้าง “คำสั่งห้าม (อย่า) + คำกริยาแสดงทัศนคติ (หา/คิดว่า) + คำกริยาแสดงเจตนาที่ผู้พูดคิดว่าอาจจะก่อผลที่ไม่พึงประสงค์กับผู้ฟัง (เช่น ต่ำ ว่า ต่ำหนิ สอน) + อนุภาคแสดงทัศนคติ (เลย/เลยนะ) หรือ “คำสั่งห้าม (อย่า) + คำกริยาที่แสดงความรู้สึกที่ไม่พึงประสงค์ของผู้ฟัง (เช่น โกรธ ว่า) + อนุภาคแสดงทัศนคติ (นะ) + คำเชื่อมแสดงเงื่อนไข (ถ้า) + (สรรพนามบุรุษที่ 1) จะ...” ซึ่งเป็นลักษณะทางภาษาที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการทางอภิวินิจฉัยปฏิบัติศาสตร์ หรือกระบวนการใช้ภาษาในการคิด เพื่อให้สามารถเลือกใช้ภาษาที่ตรงตามเจตนาของผู้ใช้ภาษา

จากงานวิจัยที่ศึกษาการกล่าวออกตัวที่มีมาก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาการกล่าวออกตัวในภาษาไทย จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การศึกษาการกล่าวออกตัวนั้นอาศัยการตีความจากนักวิจัยเป็นหลัก และมักจะอยู่บนฐานความเชื่อทางด้านวัฒนธรรม อีกทั้งการศึกษามักจะถูกจำกัดอยู่ที่ผู้พูดหรือผู้กล่าวออกตัวเท่านั้น ซึ่งลักษณะการวิเคราะห์ดังกล่าวอาจทำให้เห็นภาพหรือเหตุของการใช้การกล่าวออกตัวเพียงมิติเดียว ทั้ง ๆ ที่ถ้าเราเชื่อว่าการใช้การกล่าวออกตัวนั้นเป็นผลมาจากการตระหนักรู้ของผู้พูดที่จะป้องกันไม่ให้ผู้ฟังมองภาพของผู้พูดไปในทางลบและเพื่อลดผลทางลบที่จะเกิดขึ้นกับผู้ฟัง การได้รู้ถึงมุมมองและผลที่เกิดขึ้นจากผู้ฟังโดยตรงจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ งานวิจัยที่มีมาก่อนหน้านี้ยังมีแนวโน้มที่จะมองข้ามปัจจัยทางสังคมที่มีความหลากหลาย เช่น สถานที่ หัวข้อในการสนทนา อายุ เพศ สถานการณ์การใช้ภาษาของผู้ใช้ภาษา ความสนิทสนม ความเชื่อ การมองโลก เป็นต้น ดังนั้นเพื่อต่อยอดองค์ความรู้และสร้างความเข้าใจในการใช้การกล่าวออกตัวโดยเฉพาะการกล่าวออกตัวในภาษาไทย จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาเหตุผล เจตนา หรือแรงจูงใจที่มาจากการใช้การกล่าวออกตัว รวมไปถึงผล (กระทบ) ที่เกิดขึ้นจากผู้ฟังโดยตรงด้วยเช่นเดียวกัน

8. บทสรุป

บทความวิชาการนี้ได้กล่าวถึงแนวคิดต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษาและทำความเข้าใจการกล่าวออกตัว โดยเฉพาะการกล่าวออกตัวในภาษาไทย ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิดเรื่องวัจนกรรม (speech act) แนวคิดเรื่องความสุภาพ (politeness) แนวคิดเรื่องการบรรเทาผลที่

ไม่พึงประสงค์จากการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร (mitigation) และแนวคิดเรื่องการตระหนักรู้ทางด้านอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์ (metapragmatic awareness) ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจหน้าที่และผลที่เกิดขึ้นจากการใช้การกล่าวออกตัว

เนื่องจากการกล่าวออกตัวในบางภาษา เช่น ภาษาไทยนั้น มีความซับซ้อนและมีพลวัตสูงมาก หรือเปลี่ยนแปลงไปตามคู่สนทนา หัวข้อการสนทนา บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์การสื่อสาร น้ำเสียงที่ใช้ รวมไปถึงเพศ และอายุ ซึ่งจากความซับซ้อนดังกล่าว และการที่การกล่าวออกตัวสะท้อนหรือบ่งชี้กระบวนการคิด สภาพจิตใจ และอารมณ์ความรู้สึกของผู้พูด และจะถูกตีความแตกต่างกันไป ทำให้การศึกษาการกล่าวออกตัวไม่สามารถอาศัยแค่การตีความของนักวิจัยเท่านั้น หากแต่ต้องอาศัยการเก็บข้อมูลที่สามารถเข้าถึงกระบวนการคิด หรือสภาพทางจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการการสื่อสาร ดังนั้นการได้มาซึ่งข้อมูลการตระหนักรู้ทางอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์จะช่วยให้เราสามารถเข้าใจการใช้การกล่าวออกตัวได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

9. กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การกล่าวออกตัวในภาษาไทย : มุมมองจากการตระหนักรู้ทางอภิวัจจนปฏิบัติศาสตร์” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย ประเภททุนวิจัยทั่วไป กองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2566

เอกสารอ้างอิง/References

- Abdi, R. (2012). Smoothing the rough edges: Towards a typology of disclaimers in research articles. *Pragmatics*, 22(3), 355-369.
- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford University Press.
- Brown, P., & Levinson, S. C. (1978/1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
- Caffi, C. (1994). Metapragmatics. In J. Mey & J. M. Y. Simpson (Eds.), *Encyclopedia of languages and linguistics* (pp. 2461-2466). Pergamon and Aberdeen University Press.
- Caffi, C. (2007a). *Mitigation*. Elsevier.
- Caffi, C. (2007b). Mitigation. In M. Sbisà & K. Turner (Eds.), *Pragmatics of Speech Actions* (pp. 257-286). De Gruyter Mouton.
- Culpeper, J., & Haugh, M. (2014). *Pragmatics and English language*. Palgrave Macmillan.
- El-Alayli, A., Myers, C. J., Petersen, T. L., & Lystad, A. L. (2008). "I Don't Mean to Sound Arrogant, but..." The effects of using disclaimers on person perception. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(1), 130-143.
- Ercan, G. S. (2019). "Ama (But)" as a disclaimer and its functions in Turkish daily discourse. In V. Krystev, R. Efe, & E. Atasoy (Eds.), *Theory and Practice in Social Sciences* (pp. 308-317). St. Kliment Ohridski University Press.
- Fairclough, N. (2016). Metapragmatics, hidden assumptions, and moral economy. In K. Allan, A. Capone, & I. Kecskes (Eds.), *Perspectives in Pragmatics, Philosophy & Psychology*, 9 (pp. 191-208). Springer.
- Fraser, B. (1980). Conversational mitigation. *Journal of Pragmatics*, 4(4), 341-350.
- Fraser, B. (2010). Pragmatic competence: The case of hedging. In G. Kaltenböck, W. Mihatsch, & S. Schneider (Eds.), *New approaches to hedging* (pp. 15-34). Emerald.
- Groark, K. P. (2009). Discourse of the soul: The negotiation of personal agency in Tzotzil Maya dream narrative. *American Ethnologist*, 36(4), 705-721.
- Haugh, M. (2007). The discursive challenge to politeness research: An interactional alternative. *Journal of Politeness Research*, 3, 295-317.
- Hewitt, J. P., & Stokes, R. (1975). Disclaimers. *American Sociological Review*, 40, 1-11.
- Holmes, J. (1984). Modifying illocutionary force. *Journal of Pragmatics*, 8(3), 345-365.

- Hongladarom, K. (2007). "Don't blame me for criticizing you...": A study of metapragmatic comments in Thai. In W. Bublitz & A. Hübler (Eds.), *Metapragmatics in use* (pp. 29-47). John Benjamins.
- Hongladarom, K., & Hongladarom, S. (2005). Politeness in computer-mediated communication in Thai. In R. Lakoff & S. Ide (Eds.), *Broadening the horizon of linguistic politeness* (pp. 145-162). Benjamins.
- Hübler, A. (2011). Metapragmatics. In W. Bublitz & N. R. Norrick (Eds.), *Foundations of pragmatics* (pp. 107-136). De Gruyter Mouton.
- Hübler, A., & Bublitz, W. (2007). Introducing metapragmatics in use. In W. Bublitz & A. Hübler (Eds.), *Metapragmatics in use* (pp. 1-26). John Benjamins.
- Ide, S. (1989). Formal forms and discernment: Two neglected aspects of universals of linguistic politeness. *Multilingua*, 8, 223-248.
- Jackson, J. (2014). *Introducing language and intercultural communication*. Routledge.
- Kakavá, C. (1993). Conflicting argumentative strategies in the classroom. In A. James (Ed.), *Strategic interaction and language acquisition: Theory, practice, and research, Georgetown University round table 1993* (pp. 401-420). Georgetown University Press.
- Kasper, G. (2008). Data collection in pragmatics research. In H. Spencer-Oatey (Ed.), *Culturally speaking: Managing rapport through talk across cultures* (pp. 279-303). Continuum.
- Knapp, A. (2011). Using English as a lingua franca for (mis-)managing conflict in an international university context: An example from a course in engineering. *Journal of Pragmatics*, 43(4), 978-990.
- Kotthoff, H. (1993). Disagreement and concession in disputes: On the context sensitivity of preference structures. *Language in Society*, 22(2), 193-216.
- Kreutel, K. (2007). "I'm not agree with you." ESL learners' expressions of disagreement. *TESL-EJ*, 11(3), 1-35.
- Lakoff, G. (1972). Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts. In P. M. Parenteau, J. N. Levi, & G. C. Phares (Eds.), *Papers from the Eighth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society* (pp. 183-228). University of Chicago.
- Leech, G. (1983). *Principles of pragmatics*. Longman.

- Locher, M. A. (2013). Relational work and interpersonal pragmatics. *Journal of Pragmatics*, 58, 145-149.
- Locher, M. A., & Watts, R. J. (2005). Politeness theory and relational work. *Journal of Politeness Research*, 1, 9-33.
- Locher, M. A., & Watts, R. J. (2008). Relational work and impoliteness: Negotiating norms of linguistic behaviour. In D. Bousfield & M. A. Locher (Eds.), *Impoliteness in Language: Studies on its interplay with power in theory and practice* (pp. 77-99). Mouton de Gruyter.
- Matsumoto, Y. (1988). Reexamination of the universality of face: Politeness phenomena in Japanese. *Journal of Pragmatics*, 12(4), 403-426.
- Nesbit, R. J., & Watling, D. (2019). The role of audience familiarity and activity outcome in children's understanding of disclaimers. *British Journal of Developmental Psychology*, 37(2), 230-246.
- Overstreet, M. (2010). Metapragmatics. In L. Cumming (Ed.), *The Routledge pragmatics encyclopedia* (pp. 266-268). Routledge.
- Overstreet, M., & Yule, G. (2001). Formulaic disclaimers. *Journal of Pragmatics*, 33(1), 45-60.
- Panpothong, N. (2004). *Cateriya Gossips: Content and Linguistic Strategies*. Research report, Center for Thai Language and Culture, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Parvaresh, V. (2016). Metapragmatic pragememes. In K. Allen, A. Capone, & I. Kecskes (Eds.), *Pragememes and theories of language use* (pp. 521-535). Springer.
- Phakdeephassook, S. (2003, May 19-21). *Epithets as speech play in Thai political journalistic discourses* [Paper presentation]. The 14th Annual Conference of Southeast Asian Linguistic Society (SEALS 14), Bangkok, Thailand.
- Ran, Y. (2015). Metapragmatic negation as a rapport-oriented mitigating device. *Journal of Pragmatics*, 84, 190-203.
- Searle, J. R. (1969). *Speech acts*. Cambridge University Press.
- Searle, J. R. (1975). Indirect speech acts. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics* (pp. 59-82). Academic Press.
- Shapiro, D. L., & Bies, R. J. (1994). Threats, bluffs, and disclaimers in negotiations. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 60(1), 14-35.

- Sifianou, M. (1992). *Politeness phenomena in England and Greece*. Pergamon Press.
- Silverstein, M. (1993). Metapragmatic discourse and metapragmatic function. In J. L. Lucy & L. A. Lucy (Eds.), *Reflexive language: Reported speech and metapragmatics* (pp. 33-58). Cambridge University Press.
- Spencer-Oatey, H. (2000). Rapport management: a framework for analysis. In H. Spencer-Oatey (Ed.), *Culturally speaking: Managing rapport through talk across cultures* (pp. 11-46). Continuum.
- Spencer-Oatey, H. (2011). Conceptualising 'the relational' in pragmatics: Insights from metapragmatic emotion and (im)politeness comments. *Journal of Pragmatics*, 43(14), 3565-3578.
- Stokes, R., & Hewitt, J. P. (1976). Aligning actions. *American Sociological Review*, 41(5), 838-849.
- Tayebi, T., & Parvaresh, V. (2014). Conversational disclaimers in Persian. *Journal of Pragmatics*, 62, 77-93.
- Toomaneejinda, A. (2018). *An exploratory study of expressing disagreement in ELF academic group discussion* (Order No. 13830804) [Doctoral dissertation, Lancaster University]. ProQuest Dissertations and Theses Global.
- Toomaneejinda, A., & Harding, L. (2018). Disagreement practices in ELF academic group discussion: Verbal, nonverbal and interactional strategies. *Journal of English as a Lingua Franca*, 7(2), 307-332.
- Verschueren, J. (2000). Notes on the role of metapragmatic awareness in language use. *Pragmatics. Quarterly Publication of the International Pragmatics Association (IPrA)*, 10(4), 439-456.
- Verschueren, J. (2012). *Ideology in language use: Pragmatic guidelines for empirical research*. Cambridge University Press.
- Watling, D., & Banerjee, R. (2012). Children's understanding of disclaimers. *Social Cognition*, 30(1), 18-36.
- Yang, K. (2021). Disclaimer as a metapragmatic device in Chinese: A corpus-based study. *Journal of Pragmatics*, 173, 167-176.